

DIQQATGA OID PSIXOLOGIK NAZARIYALAR

Shoxista Kamoldinovna Mamajonova

Farg'ona davlat universiteti, Psixologiya kafedrası o'qituvchisi

Po'latjonova O'g'ilxon Adhamjon qizi

Farg'ona davlat universiteti, Amaliy psixologiya yo'nalishi 3-bosqich talabasi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada diqqat jarayonini olti asosiy yondashuvlar asosida bayon qilish, diqqatning ob'ektda to'planishi, diqqatning bo'linuvchanligi ustida olib borilgan tadqiqotlar, diqqatning tabiiy va madaniy rivojlanishi haqida olib borilgan taqqiqotlar va xulosalar yoritilgan.*

Kalit so'zlar: *ixtiyoriy diqqat, intensivlik, davomiylik, ustanovka va diqqat, iroda, reflektiv, instinktiv, persektiv holatlar.*

Psixologiyada diqqat jarayonini olti asosiy yondashuvlar bilan bayon qilishi mumkin. Ularning har biri inson aqliy faoliyatining bir tomonini murakkab asosi deb hisoblaydi. Lekin hech qaysi gipoteza aniq tan olinmagan. Birinchi bo'lib diqqatni emotsional tushunishga yondashuvni T.Ribo targ'ib etgan va diqqat bilan emotsiya bir-biridan kelib chiqadi deb hisoblagan. T.Ribo fikricha, ixtiyoriy diqqatning intensivligi va davomiyligi diqqat obyekti orqali vujudga keladigan emotsiyalar xarakteri bilan shartlangan bo'ladi. Diqqatga bunday yondashuv to'g'riroq hisoblanadi, chunki emotsiya - bu organizm reaksiyasi dolzarb ehtiyojining qondirilish ehtimolligidir va organizmning diqqati birinchi navbatda shunday obyektlarga qaratilgan bo'ladi.

Diqqat haqidagi ikkinchi yondashuvni olim I.Gebert va U.Gamilton ilgari surgan. Ko'proq intensivlikka ega bo'lgan tasavvur kamroq intensivlikka ega bo'lgan tasavvurni ong ostiga surib yuboradi va tabiiyki, ongda qolgan tasavvurlargina diqqatimizni jalb qiladi. Uchinchi yondashuvga ko'ra diqqat appersepsiya natijasi, ya'ni individning hayotiy tajribasidir. Bunda asab tizimiga qabul qilingan ma'lumotning insonni bilimga talabi tozalanish yuzasidan bo'lib o'tadi. Diqqatning to'rtinchi yondashuvini gruzin olimi D.N.Uznadze rivojlantirgan, uning fikricha, ustanovka ichki tomondan diqqatni ifoda etadi. Ustanovka ta'sirida aniq bir obyektни atrof-muhitdagi boshqa ko'p obyektlardan ajratib olish jarayonini D.Uznadze "obyektivlash" deb nomlagan. Beshinchi yondashuv asosan diqqatning harakat aspektiga qaratilgan. Gap shundaki, ixtiyorsiz diqqat asosida oriyentirovka refleksi - organizmni yangi qo'zg'atuvchi manbayiga qaratilishi va analizatorlarning unga sozlanishini ko'rsatadi. Bu jarayonlar mushaklarning faol ishtirokida bo'lib o'tadi, shuning uchun diqqatni atrof-muhitga harakatli moslashishning tashkiliy usuli deb atash mumkin. [2.]

Bu ilmiy model ong ob'ekt tarzida ifodalanadi. Bu g'oyani yirik psixolog P.P.Blonskiy ilgari surgan va asoslagan. Uning fikricha, odamning ongi bitta ob'ektga qaratilgandan keyin u atrof-dagi narsa va hodisalarni ko'rmaydi. Ko'pchilik psixologlar

P.P.Blonskiyning bu fikriga qo'shilmaydilar. Jumladan, atoqli psixolog S.L.Rubinshteyn mulohazasiga ko'ra diqqat ongga ham, ob'ektning xususiyatlariga ham bog'liq emas. Buning ahamiyatli tomoni diqqatning ob'ektga yo'naltirilishidir. Mazkur yo'naltirishning asosiy sabablari sifatida shaxs, ehtiyoj, maqsad ko'rsatiladi. Demak, diqqat odamning munosabati orqali ifodalanadi, ya'ni diqqat – munosabatdir. Bu yerda diqqat psixik jarayon emas, balki shaxs xususiyatini belgilab beryapti. Diqqat qaralgan tashqi ifodaga ega bo'lgan ob'ektni sezish, idrok qilishdan iboratdir. Shu o'rinda qarama-qarshilik vujudga keladi, chunki ob'ektning yo'qolishi bilan diqqat ham o'z funksiyasini tugatadi. A.N.Leontev mulohazasiga ko'ra, bu orientir faoliyati emas, chunki ob'ektning paydo bo'lishi bilan diqqat ham namoyon bo'ladi, ob'ekt yo'q bo'lsa, demak diqqat ham bo'lmaydi, deb ta'kidlaydi. P.Ya.Galperin esa ob'ektning paydo bo'lishi bilan diqqat yuzaga keladi. Ob'ekt yo'qolgandan keyin esa psixik qism bo'lgan tekshirish, nazorat qilish jarayoni boshlanadi.

Demak, diqqat ongning bir ob'ektga yo'naltirilishi va ongli holatni nazorat qiluvchi jarayondan iboratdir. Psixologiyada diqqatni "yo'naltirish" deganda, psixik faoliyatning tanlovchanligi va ixtiyoriy hamda ixtiyorsizligi tushuniladi. 20-yillarda bir qancha psixologlar diqqat muammosini ustanovka bilan bog'lab tushuntirishga harakat qiladilar. Buning yaqqol isboti sifatida K.N.Kornilov tahriri ostida 1926-yilda chop qilingan psixologiya darsligidagi bir mavzu "Ustanovka va diqqat" deb atalganligi bilan izohlash mumkin. Darslikda yozilishicha, qator ob'ektlardan bir ob'ektni ajratish diqqatning sub'ektiv kechinmasidir va buni ob'ektiv hodisalar bilan taqqoslash, sezgi organlarining ustanovkasidan, ishlash vaziyatidan iboratdir.[5]

Shunga o'xshash g'oya L.S.Vigotskiyning dastlabki tadqiqotlarida ham ko'zga tashlanadi. L.S.Vigotskiy diqqat bilan aloqador bo'lgan ikkita ustanovka turini ajratib ko'rsatadi, ular: [2]

- a) sensor ustanovka - tayyorgarlikda idrokning ustunligi qobiliyati;
- b) motor ustanovka - tayyorgarlikda harakatning ustunligi qobiliyati.

Sensor ustanovkada idrok, motor ustanovkada esa harakat ustunligi sezilib turadi. L.S.Vigotskiy unga misol qilib jismoniy tarbiya mashg'ulotida komanda (buyruq) berishni misol keltiradi. Safda turganlarga qarab "O'ng" deb aytamiz. Shu zahotiy oq saflanganlar buyruq oxirini aytishga sensor ustanovka qo'zg'aydi "ga!" deyish oyoqlarni aylantirishga moslashish bilan bog'liq motor ustanovka komanda oxirini eshitishni ta'minlaydi.

Psixolog G.S.Bakradze diqqatning ob'ektda to'planishi faoliyatning roli haqida qiziqarli ilmiy tekshirish tajribasini o'tkazgan. Agarda diqqatni zaifligini tekshiruvchi o'z vaqtida payqab, unga nisbatan qandaydir muskul harakatini amalga oshirsa, u yana tiklanadi. Bulardan tashqari diqqat barqarorligini faoliyatning xarakteriga, shaxsning o'ziga bog'liqligi bir qancha psixologlar tomonidan isbotlangan. Jumladan, A.P.Gazova diqqatning bo'linuvchanligini ko'p stanokda ishlovchi to'quvchilarda o'rganib, juda qimmatli materiallarni yig'adi. Uning fikricha, diqqat bu kasbdagi odamlarda ixtiyorsiz

va ixtiyoriy muvozanatlashgan bo'lishi mumkin. Bir necha stanokda ishlash malakalari hosil bo'lishi natijasida bularda ixtiyoriy muvozanatlashgan diqqat turi vujudga keladi. [3]

Diqqatning bo'linuvchanligi ustida olib borilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ikkita yoki uchta ishni birdaniga bajarish mumkin, bunda I.P.Pavlov ko'rsatganidek, ulardan biri tanish (ishlash oldin bajarilganligini eslatuvchi) va bosh miya yarim sharlar po'stlog'ida "navbatchi punktlar" mavjud bo'lsa amalga oshiriladi. Ikkita faoliyatni bir davrning o'zida bajarish uchun faoliyatning biri diqqatni talab qilmaydigan yoki avtomatlashgan bo'lishi talab qilinadi. Kishida bunday imkoniyat faqat mashq qilish orqaligina yuzaga kelishi mumkin.

Sobiq sovet psixologiyasi namoyondalari, jumladan N.F.Dobrinin o'zi va shogirdlari o'tkazgan tekshirishlariga asoslanib, bunday tipologiya diqqatning mohiyatini ochishga yetarli emas deb hisoblaydi. Turmushda shunday odamlar uchraydiki, ular ob'ektni ko'p, ham aniq idrok qila oladilar. Yana shunday toifadagi kishilar mavjudki, ular narsalarni ham kam, ham noaniq idrok qiladilar, o'zlaridan ko'p narsalarni qo'shib yuboradilar. Tadqiqotchi Ye.B.Pirogova o'quvchilarda eshitish va ko'rish diqqatini o'rganib, eshitish diqqatining ko'lami ko'rish diqqatidan bir necha bor kichikligini ta'kidlab o'tadi. Diqqat muammosini o'rganuvchi olimlar uning boshqa psixik jarayonlar bilan bog'liqligi va roli masalalarini o'rganganlar. Jumladan, N.N.Lange, A.R.Luriya va boshqalarning tadqiqotlarida ko'rishimiz mumkin. [3]

N.N.Lange diqqatning iroda, reflektiv, instinktiv, perseptiv holatlar bilan bog'liqligini o'zining "Irodaviy diqqat nazariyasi" asarida ko'rsatib beradi. A.R.Luriyaning fikricha, kichik yoshdagi bolalarda diqqatning bu holatini ko'rish oson. Birinchi bosqichda u beqarorligi va ko'lamining torligi uchun qo'zg'atuvchilar qurshovidagi diqqat bo'lolmaydi. Nazariy jihatdan katta o'rin olgan masalalardan biri "oliy psixik funksiyalarning rivojlanishi va strukturasi" to'g'risidagi L.S.Vigotskiy ilgari surgan konsepsiyadir. Buning asosida ikkita faraz yotadi:

A) psixik faoliyatning xarakteri haqidagi;

B) birlamchi tashqi va ichki faoliyatdan ichki psixik jarayonlarning namoyon bo'lishi haqidagi.

L.S.Vigotskiy psixik funksiyalar rivojlanishini o'rgana borib, ular ichiga ixtiyoriy diqqatni ham kiritadi. Uning fikricha, bola diqqatining tarixi - bu bola xulqining paydo bo'lishi tarixidir. L.S.Vigotskiy ishlarining xarakterli tomoni kishi psixikasini tushinishda tarixiy va genetik yondashishdir. Buni u diqqatni o'rganishga ham tadbir qilgan va diqqatning rivojlanishini ko'rsata olgan. Muallif diqqat rivojlanishining ikkita yo'nalishini ko'rsatadi:

1. Diqqatning natural (tabiiy) rivojlanishi. Bunda muallif umumorganik rivojlanishini tushuntiradi, ya'ni markaziy nerv tizimining strukturaviy va funksional jihatdan o'sishini ko'rsatadi. Bu rivojlanish butun hayot davomida bo'ladi, ammo bunda "sekinlashgan" va "bir oz pasaytirilgan" ko'rinishlari mavjud.

2. Diqqatning madaniy rivojlanishi. Bunda ixtiyoriy diqqatning namoyon bo'lish xususiyati madaniy konsepsiya bilan bog'liq deb tushuntiriladi. Katta yoshdagi odamlar diqqatining psixologik mexanizmi haqida gapirib, tashqi operatsiya organizm xulqini ichki operatsiyasiga aylanadi, deydi. Madaniy rivojlanish bola tashqi muhit bilan aloqa qila boshlagandan o'sa boshlaydi.

L.S.Vigotskiyning ilmiy yutug'i shundan iboratki, u diqqat muammosini o'rganishda ijtimoiy va genetik nuqtai nazardan yondashdi. Ixtiyoriy diqqatni tashqi stimullar vositasida nutq funksiyasini yo'naltirish deb tushuntira oldi. L.S.Vigotskiy ishlarini A.N.Leontev o'z tadqiqotlarida davom ettirib, ixtiyoriy diqqatning rivojlanishini o'rgandi. U ixtiyoriy diqqat xatti-harakatni boshqarishning oliy shakli va tarixiy rivojlanish mahsuli deb tushundi. Bolalarda diqqat shakllarini tahlil qilib 3 ta bosqich mavjudligini ko'rsatdi. [3]

1. Natural bevosita, to'g'ridan-to'g'ri aktlardan iborat. Bunda to'planish ixtiyorsiz namoyon bo'lib, asosan maktabgacha bo'lgan bolalarda vujudga keladi. Ya'ni bu bolalar o'z xulq-atvorlarini o'zlari boshqara boshlaydilar.

2. Tashqi belgining ahamiyatini egallash, tushuna bilishlari turadi. Bu bosqich boshlang'ich ta'limda asosiy rol o'ynaydi.

3. Tashqi taassurotlarning ichki ta'sirlarga aylanish jarayoni bilan bog'liq bo'lib, bu asosan katta yoshdagi kishilarda bo'ladi.

Uzoq vaqt A.N.Leontev maktabgacha yoshdagi bolalar diqqatini tekshiradi. Chunonchi, idrok bilan diqqat aloqasini o'rgandi. Diqqat hodisasi shunday hodisaki, u idrokning qanday kechishi bilan belgilanadi, deb tushuntirdi. A.N.Leontev keyingi ishlarini o'quvchilar diqqatini rivojlantirish va ularda idrokni boshqarish, ko'rish, eshitish, qo'yilgan topshiriqni tushunish kabilarni egallash muhim rol o'ynashini ko'rsatdi.

N.F.Dobrinin diqqatni kishi psixik faoliyatini biror bir ob'ektga yo'naltirish va to'plash bilan boshqa ob'ektlardan chalg'ishi orqali tushuntiradi. Agar yo'nalish va to'planish ixtiyorsiz bo'lsa ixtiyorsiz diqqat vujudga keladi. Agar ong qo'yilgan maqsadga muvofiq bo'lsa, u holda ixtiyoriy diqqat namoyon bo'ladi. Bular qatorida N.F.Dobrinin diqqatning uchta turini ajratadi. Uning fikricha, diqqatning uchinchi turi "ixtiyoriydan keyingi diqqat" deb ataladi. Bu ixtiyoriy diqqat kabi maqsadga qaratilgan bo'lib, irodaviy zo'r berishni talab qilmaydi. Bular to'g'risida N.F.Dobrinin shunday deydi. "Ixtiyoriy diqqatda qiziqishga intilishga o'rin bor, lekin bu qiziqish faoliyatning natijasiga qiziqishdir. Faoliyatning o'zi esa qiziqarsizdir. Kishi psixik faoliyatining ajoyib xususiyati shundan iboratki, natijaga qiziqish jarayonga qiziqishga aylanadi. Bu ixtiyoriy diqqat ixtiyoriydan so'nggi diqqatga aylanganda bo'ladi." B.G.Ananev "O'quvchilarda diqqatni tarbiyalash" nomli asarida diqqatni hamma vaqt tekshirish, tadqiq qilish kerak deydi. Buning uchun mana bunday vaziyatlarga e'tibor qilishni ko'rsatib o'tadi, darsni to'g'ri tashkil qilish, ta'limning puxtaligi, o'qituvchining pedagogik mahorati, o'quvchilarning darsdagi faoliyatini to'g'ri tashkil qila bilish

kabilarni ta'kidlaydi. B.G.Ananev bu bilan diqqatning uzoq vaqt bir ob'ekt ustida to'play bilish kerakligini uqtiradi. Diqqat muammosini tadqiq qilish I.V.Straxov asarlarida o'z aksini topgan. Uning qarashlariga ko'ra, kishi diqqati kelib chiqishiga va ishlash uslubiga qarab ijtimoiy tabiatga ega. U kishilarning mehnat faoliyatiga sabab bo'ladi va mehnat jarayonining asosiy psixologik komponentlaridan biri bo'lib sanaladi. Diqqatning muhim belgisi faoliyat jarayonida va atrofdagilar bilan aloqada kishi psixikasining to'planishidir. Qator munosabatlarda to'planish ikki xil xarakterda bo'ladi, u predmet va hodisalarga tanlab yo'naltiriladi, ya'ni diqqat ob'ektini ongli ajratish, bu vaqtda boshqa ko'p ob'ektlardan chalg'ish vositasi bilan aktlar tizimini tashkil qiladi, to'planish mehnat predmetiga yo'naltiriladi, lekin uning jarayoni ham diqqat ob'ekti hisoblanadi. To'planish faoliyat ob'ektiga va u bilan harakatga yo'naltiradi.

Psixolog N.V.Kuzminaning fikricha, o'qituvchilarning dars davomida berilayotgan bilimni qanchalik o'zlashtirishi unda asosiy va yetakchi rolni diqqat o'ynaydi. Shuning uchun ham ta'lim - tarbiya jarayonida hammadan avval tarbiyachi o'quvchining diqqatini torta bilish uning asosiy maqsadi bo'lishi kerak. Bu esa o'tilgan materialni o'quvchi puxta bilishni talab qiladi. Bundan kelib chiqadiki, diqqatning tarbiyalanishi va shakllanishi ham vujudga keladi. F.N.Gonobolin, M.R.Rahmonova D.B.Elkonin, V.V.Repkin va boshqa qator tadqiqotchilar tomonidan ta'lim va tarbiya jarayonida o'quvchilarda diqqatning namoyon bo'lishi, kechishi, rivojlanishining o'ziga xos xossalari, individualligi kabi jihatlari o'rganilgan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Myers D.G. Psychology. Ninth Edition. – Worth Publishers, 2010. – 910 p.
2. G'oziyev E.G'. Umumiy psixologiya. T.: O'qituvchi, 2010.
3. F.I.XAYDAROV N.I.XALILOVA UMUMIY PSIXOLOGIYA (darslik) Bakalavriyat yo'nalishi: 5140800-pedagogika va psixologiya talabalari uchun darslik. Toshkent -2009.
4. Лурия А.Р. Лекции по общей психологии. – СПб.: 2006. – 320 с.
5. MAMAJONOVA, S., & O'g'ilxon, P.L. (2023). O 'SMIRDA DIQQAT BARQARORLIGI, O 'QITISHNING MAZMUNDORLIGI, MANTIQIYLIGINI OSHIRUVCHI OMIL SIFATIDA. Journal of Pedagogical and Psychological Studies, 1(4), 72-76.
6. Mamajonova, S. (2023). O 'SMIRLARDA ADDIKTIV XULQ SHAKLLANISHINING IJTIMOIIY-PSIXOLOGIK JIHATLARI. Евразийский журнал социальных наук, философии и культуры, 3(5), 173-178.
7. MAMAJONOVA, S., & HOSHIMOVA, Z. (2023). O'SMIRNING O'Z-O'ZIGA BAHO BERISHI ADDIKTIV XULQ SHAKLLANISHIGA TA'SIR

KO'RSATUVCHI OMIL SIFATIDA. *Journal of Pedagogical and Psychological Studies*, 1(5), 104-108.

8. Mamajonova, S. (2023). THE RELATIONSHIP BETWEEN PARENT AND CHILD AS A FACTOR IN THE FORMATION OF THE ADJECTIVAL HULK DURING ADOLESCENCE. *Science and innovation*, 2(B5), 155-160.

9. Kamoldinovna, M. S., & Mirzamirovna, M. C. (2022). Formation of Positive Attitude Methods in Primary Class Students. *Eurasian Journal of Learning and Academic Teaching*, 14, 87-91.

10. Kamolovna, M. S. (2022). THEORETICAL FOUNDATIONS OF MEMORY PROCESSES AND THEIR SPECIFICITY IN PRESCHOOL AGE. *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal*, 10(3), 145-148.

11. Джалолова, М. А., & Мамажонова, Ш. К. (2022). О'SMIRLAR XULQIDA NOMOYISHKORLIK G'AYRATLILIK XUSUSIYATLARI TADQIQ ETISH METODOLOGIYASI: Djalolova Mohinur Abdusattor qizi, Mamajonova Shohista Kamolovna, Farg'ona davlat universiteti psixologiya kafedrası o'qituvchilari. *Образование и инновационные исследования международный научно-методический журнал*, (6), 287-292.

12. Nodira, T., Shoxista, M., Gulnoza, P., Yoqutkhon, K., & Mohinur, D. (2022). Exploring the development of creative thinking in small school students. *International Journal of Early Childhood Special Education (INT-JECSE)*, 14(02), 5701-5707.

13. Yuldasheva, M. B., Toshboltaeva, N., Pulatova, G. M., Mamajonova, S. K., & Karimjanova, Y. U. (2021). Semantic Analysis of Feeling Loneliness among Students. *Annals of the Romanian Society for Cell Biology*, 14552-14558.

14. Djuxonova, N. X., & SH, M. (2021). Mahalla-qizlarni oilaviy hayotga tayyorlashning muhim omili sifatida. *innovatsii v pedagogike i psixologii*, 4(7).

15. Джухонова, Н.Х., & Мамажонова, Ш. (2021). МАҲАЛЛА-ҚИЗЛАРНИ ОИЛАВИЙ ҲАЁТГА ТАЙЁРЛАШНИНГ МУҲИМ ОМИЛИ СИФАТИДА. *ИННОВАЦИИ В ПЕДАГОГИКЕ И ПСИХОЛОГИИ*, 4(7).

16. Djalolova, M., & Mamajonova, S. (2020). THE PROBLEM OF LEARNING CREATIVE THINKING IN PRESCHOOL CHILDREN. *Theoretical & Applied Science*, (4), 176-178.

17. Mamajonova, S.K. (2020). PSYCHOSOMATIC APPROACH IN CONSULTATIVE PSYCHOLOGY. In *Психологическое здоровье населения как важный фактор обеспечения процветания общества* (pp. 361-364).

18. Mamajonova, S. (2020, December). SPEECH OF PRESCHOOL CHILDREN MODERN METHODS OF DEVELOPMENT. In *Конференции*.

19. Pulatova, G., & Mamajonova, S. (2020, December). DEVELOPING CHILDREN'S SPEECH IN A FOREIGN LANGUAGE THEORETICAL ANALYSIS. In *Конференции*.

20. Kamoldinova, M.S. (2022). BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARIDA IJOBIY MUNOSABAT USULLARINI SHAKLLANTIRISH: Mamajonova Shoxista Kamoldinova Farg'ona davlat universiteti Psixologiya kafedrasida o'qituvchisi. *Образование и инновационные исследования международный научно-методический журнал*, (12), 333-337.
21. Пулатова, Г. (2021). Theoretical analysis of the study of the phenomenon of bilingualism. *Общество и инновации*, 2(6/S), 200-204.
22. Pulatova, G.M. (2020). WAYS TO INFLUENCE THE CHILD'S PSYCHE THROUGH FAIRY-TALE THERAPY. In *Психологическое здоровье населения как важный фактор обеспечения процветания общества* (pp. 368-371).
23. Pulatova, G., & Muhammadjonov, J. (2023). 5-6 YOSHLI MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNING NUTQINI RIVOJLANTIRISHDA ERTAK VA MAQOLLARDAN FOYDALANISHNING AHAMIYATI. *Евразийский журнал академических исследований*, 3(5 Part 3), 48-58.
24. Gulnoza, P., & Nodira, T. (2022). Conflict logical Competence of the Teacher as A Condition for Positive Interaction in the Educational Environment. *Eurasian Journal of Research, Development and Innovation*, 14, 14-17.
25. Пулатова, Г. (2021). Билингвизмни комплекс ўрганишдаги ёндашувлар. *Общество и инновации*, 2(4/S), 769-775.
26. Ro'zimatjon, A., & Gulnoza, P. (2022). SHAXSNING SHAKLLANISHIDA STRESS MUAMMOSI VA TURLARI. SO'NGI ILMIY TADQIQOTLAR NAZARIYASI, 5(2), 134-137.
27. Murodilovna, P.G. (2022). AGE CHARACTERISTICS OF SPEECH AND COMMUNICATION. *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal*, 10(2), 520-523.
28. Sodiqovich, S. F. (2022). BOLA NUTQINING RIVOJLANISHIDA PSIXOGIMNASTIKA USULLARIDAN FOYDALANISH: Soliyev Farhod Sodiqovich, Farg'ona davlat universiteti, Psixologiya kafedrasida katta o'qituvchisi Pulatova Gulnoza Murodilovna, Farg'ona davlat universiteti, Psixologiya kafedrasida o'qituvchisi. *Образование и инновационные исследования международный научно-методический журнал*, (12), 317-325.
29. Пулатова, Г. (2021). Теоретический анализ изучения феномена билингвизма. *Общество и инновации*, 2(6/S), 200-204.
30. Pulatova Gulnoza, Toshboltaeva Nodira, //Conflict logical Competence of the Teacher as A Condition for Positive Interaction in the Educational Environment// *Eurasian Journal of Research, Development and Innovation*. Volume 14 | November, 2022. 14-17 pages.
31. Eleonora Topvoldievna Mirzajonova, Odinaxon Raxmanovna Parpiyeva //Modern Special Preschool Education: Problems and Solutions// *Journal of Pedagogical Inventions and Practices*. Vol. 9. 06-2022. 100-106 pages.

32. Mirzajonova, E.T. (2023). O 'SMIR YOSHDAGI O 'QUVCHILARDA AXBOROTDAN FOYDALANISH MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNING ILMIY NAZARIY ASOSLARI. Finland International Scientific Journal of Education, Social Science & Humanities, 11(3), 660-669.

33. Pulatova, G., & Muhammadjonov, J. (2023). 5-6 YOSHLI MAKTABGACHA YOSHDAG'I BOLALARNING NUTQINI RIVOJLANTIRISHDA ERTAK VA MAQOLLARDAN FOYDALANISHNING AHAMIYATI. Евразийский журнал академических исследований, 3(5 Part 3), 48-58.

34. Pulatova, G.M. //WAYS TO INFLUENCE THE CHILD'S PSYCHE THROUGH FAIRY-TALE THERAPY// Психологическое здоровье населения как важный фактор обеспечения процветания общества. 2020.

35. Pulatova Gulnoza, Toshboltaeva Nodira, //Conflict logical Competence of the Teacher as A Condition for Positive Interaction in the Educational Environment// Eurasian Journal of Research, Development and Innovation. Volume 14| November, 2022. 14-17 pages.